

**Особливості кадрових перестановок у
керівній партійній номенклатурі УРСР
(друга половина 60-х – перша половина 80-х рр. ХХ ст.)**

У статті розглядаються особливості кадрових ротацій партійної номенклатурної еліти Української РСР у 1965–1985 рр. Прослідковано механізм призначення і перестановок на керівні партійні номенклатурні посади. Зазначені причини і динаміка змінюваності на посадах, фактори впливу на дані процеси, основні тенденції і характерні особливості номенклатурних переміщень.

Ключові слова: кадрові перестановки, ротація, партійна кар'єра, політична еліта, змінюваність, патрон-клієнтські відносини, політичний клан, кадровий застій.

В статье рассматриваются особенности кадровых ротаций партийной номенклатурной элиты Украинской ССР в 1965–1985 гг. Отслежен механизм назначений и перестановок на руководящие партийные номенклатурные должности. Указаны причины и динамика сменяемости на должностях, факторы влияния на данные процессы, основные тенденции и характерные особенности номенклатурных перемещений.

Ключевые слова: кадровые перестановки, ротация, партийная карьера, политическая элита, сменяемость, патрон-клиентские отношения, политический клан, кадровый застой.

The article runs about peculiarities of cadre rotations of the party nomenclature elite of USSR from 1965 till 1985. In the article was followed up the mechanism of appointments and transpositions on leading party nomenclature offices. Besides, in this article was pointed out reasons and dynamics of changeableness on offices, factors of influence on given processes, main tendency and characteristic peculiarities of nomenclature moving.

Key words: cadre transpositions, rotation, party career, political elite, changeableness, patron – client relations, political clan, cadre depression.

У політиці, як і в шаховій партії, перемога багато в чому залежить від розстановки головних фігур на тому чи іншому ігровому полі. В кадровій політиці від розстановки номенклатурних фігур на найбільш важливих щаблях владної вертикалі залежав політичний вплив і довголіття керівника, а разом з ним і політичної сили, яку він репрезентував.

М. С. Хрущов, заради посилення своїх владних позицій в Москві, зробив головну ставку на людей, що не відносилися до кремлівської партійної аристократії, але були добре знаними в республіках СРСР. Саме вони поступово переміщувались до центральних органів КПРС. Отримавши підтримку від провінційних посадовців, Хрущов, а разом з ним і Л. І. Брежнєв, розпочали курс на забезпечення номенклатурної автономії, зокрема українського республіканського керівництва, з яким їх пов'язувала попередня партійна кар'єра: першого – як колишнього керівника республіканської парторганізації, другого – як типового представника регіональної керівної верхівки.

Дослідники, оцінюючи кадрову політику брежнєвських часів, взаємовідносини між союзним "центром" і "регіонами", в своїх наукових судженнях в цілому приходять до одного знаменника.

Наприклад, історик Г. Кривчик виділив два головні інструменти, за допомогою яких відбувалося посилення влади Брежнєва: перший – своєрідна "джентльменська угода", за якою першим секретарям у їх регіонах надавалася майже необмежена влада: вони були "хазяїнами" в своїх партійних комітетах, за це вони повинні беззастережно підтримувати генерального секретаря як вождя і лідера партії. Другий полягав у наближенні до владних структур своїх земляків, близьких людей, з якими довелося працювати раніше [12, с. 481]. Цікаво, що саме такими важелями впливу в посилені своєї політичної ваги невдовзі буде користуватися більшість партійно-державної номенклатури УРСР від ЦК КПУ до районних і міських комітетів партії. Один з найавторитетніших дослідників патрон-клієнтських відносин М. Афанасьєв щодо ситуації, яка склалася в середовищі номенклатури в брежнєвський період, зазначав: "Нормою й ідеологічним постулатом стало "довіра до кадрів" – залежність номенклатури від вождя змінилася залежністю вождя від співвідношення сил між номенклатурними угрупованнями і клієнтами" [1, с. 144–45]. Подібну аналогію слід провести і щодо розстановки керівних номенклатурних кадрів у республіканських партійних організаціях, зокрема найбільшої, очолюваної першим секретарем ЦК Компартії України. В свою чергу, український елітолог В. Журавський стверджував, що децентралізація управління призвела "до прихованого створення регіональних господарсько-управлінських, національних субеліт, які швидко еволюціонували у своєрідні, несміливі, корумповані, кланові, але все ж таки – контреліти" [6, с. 163].

В запропонованій статті робиться спроба аналізу особливостей кадрових перестановок представників регіональної і центральної керівної партійної верхівки Української РСР.

Об'єктом дослідження виступають перші, другі й інші секретарі обкомів, секретарі ЦК, кандидати і члени Політбюро ЦК КПУ, саме вони входили до номенклатури Секретаріату і Політбюро ЦК КПРС, виступали трансляторами рішень Кремля з головних соціально-економічних, політико-ідеологічних питань в УРСР.

Предметом статті стали особливості кадрових перестановок, а саме: механізм призначень на керівні посади, основні причини кадрових змін, динаміка змінюваності керівних партійних кадрів, особливості та характерні тенденції кадрових ротацій.

Кадрові призначення номенклатурного корпусу секретарів обкомів, не кажучи вже про секретарів ЦК КПУ і членів Політбюро, проходили після розгляду тієї чи іншої кандидатури на засіданнях Секретаріату чи Політбюро ЦК КПРС, в деяких випадках після співбесіди у Генерального секретаря ЦК КПРС. Формально секретарів обкомів мало право затверджувати Політбюро ЦК КПУ, оскільки вони були його номенклатурою, але поряд з цим вони входили до номенклатури Секретаріату і Політбюро ЦК КПРС. Подібна ситуація вимагала від першого секретаря ЦК Компартії України дотримуватись канонів номенклатурної ієрархії і перед розглядом кандидатури обов'язково звертатися з листом до ЦК КПРС, що розпочинався формулюванням: "ЦК Компартии Украины просит дать согласие на избрание..." [22, арк. 4]. Якщо кандидат був затверджений на посаду Політбюро ЦК КПУ, але попередньо погоджений з Генеральним секретарем, все одно до постанови додавався запис: "Просити ЦК КПРС затвердити" [15, арк. 189]. Деяко інший механізм затвердження був у секретарів ЦК КПУ і членів українського Політбюро. Питання їхнього призначення, переведення, звільнення вирішував Пленум ЦК Компартії України, з тим же попереднім погодженням, розглядом і затвердженням ЦК КПРС.

Таким чином, у формально-правовому відношенні ініціатива кадрових призначень надходила знизу догори (ЦК КПУ просить ЦК КПРС), але оскільки склад номенклатури визначав саме ЦК КПРС, то фактично він виступав ініціатором кадрових переміщень вищої партійної номенклатури Української РСР.

На думку дослідника номенклатури В. Мохова, лише "верхи" могли примусити середні і нижні поверхи політичної еліти застосувати міри до оновлення номенклатури, і лише коли принцип такого оновлення перестав бути дієвим, остання опинилася в стані кадрової стагнації [11, с. 45].

В статистичних звітах про склад і змінюваність робітників номенклатури ЦК Компартії України того періоду визначається вісім головних причин, через які міг змінитися номенклатурний службовець на посаді:

- висунуто на "більшу роботу";
- направлено на укріплення відстаючих ділянок роботи;
- направлено на аналогічну за посадою роботу;
- направлено на навчання;
- звільнено як таких, що не виконували обов'язки;
- звільнено як таких, що скомпрометували себе;
- звільнено за сімейними обставинами, в зв'язку з хворобою чи виходом на пенсію;
- звільнено з інших причин.

Головною особливістю причин кадрових переміщень другої половини 1960-х – першої половини 1980-х рр. було те, що найбільший відсоток від керівників обласної ланки (перші, другі і секретарі обкомів партії), що змінювалися в цей період, входили до категорій: 1) що були висунуті на "більшу роботу"; 2) звільнені як ті, що не виконували обов'язки; 3) звільнені як ті, що скомпрометували себе; 4) звільнені з інших причин. Так, зокрема, за першою категорією змінилось усіх секретарів обкомів: 1967 рік – 76,9 %, 1973 – 47,3 %, 1978 – 50 %, 1985 – 71,4 % [28, арк. 3; 32, арк. 6; 35, арк. 41; 38, арк. 48].

На 1967 р. 23,1 % змінилось за 4-м формулюванням, 1970 – 27,7 % за 3-м і 4-м, 1975 – 28,6 % за 4-м, 1980 – 25 % з 2-го і 4-го, 1982 – 37,5 % за 3-м і 4-м [28, арк. 3; 30, арк. 2, 3, 4; 33, арк. 12; 36, арк. 47; 37, арк. 49].

Вищенаведені позиції належать до позитивної, негативної і нейтральної причини кадрових переміщень. Остання нейтральна графа слугувала своєрідним фільтром для покращення позитивної статистики. Дуже часто поряд з тими партійними керівниками, що померли або були переведені на "меншу роботу", туди входили і ті, що були звільнені за пияцтво чи недостойну партійну поведінку.

Прикладів тому було вдосталь, наведемо деякі з них. Зокрема, 17 січня 1969 р. Політбюро ЦК КПУ затвердив рішення Партійної комісії при ЦК КПУ про секретаря Волинського обкому партії О. М. Швидака, котрий був звільнений із обійманої посади за "непартійну поведінку і наклеп" на своїх колег – відповідальних робітників обкому [18, арк. 54]. Перший секретар ЦК Компартії України П. Ю. Шелест в листі до ЦК КПРС від 28 квітня 1970 р.: ЦК КПУ "просить дозволити вибрати першим секретарем Одеського обкому партії Козиря Павла Пантелійовича ..., замість Синиці М. С., який звільняється від обов'язків першого секретаря за недостойну партійну поведінку і серйозні недоліки в обласній партійній організації" [19, арк. 65]. Однак справжня причина звільнення, на якій наполіг тодішній другий секретар ЦК Компартії України О. П. Ляшко, була в систематичному пияцтві колишнього першого секретаря [9, с. 123]. В. В. Щербицький,

ставши першим секретарем ЦК КПУ, взагалі вів непримиренну боротьбу з тими посадовими особами, які зловживали алкоголем. Як "недостойна поведінка" було кваліфіковано інцидент щодо зловживання спиртними напоями другим секретарем Волинського обкому А. П. Швабом. 10 листопада 1981 р. Щербицький направив до ЦК КПРС пропозицію на обрання іншого другого секретаря [26, арк. 108].

Слід підкреслити, що основний фактор, який визначив наведену статистику, був у першу чергу пов'язаний зі змінами в кадровій політиці КПРС після XXIII з'їзду (1966 р.), а саме в скасуванні у партійному статуті положення про періодичну оновленість керівних кадрів, що призвело до логічних наслідків. По-перше, просуваючись владними сходінками на "більшу роботу", керівна номенклатура отримала можливість планувати розвиток своєї кар'єри, що було запорукою стабільності її становища [2, с. 444]. Але разом з тим каталізатором у швидкому владному сходженні до номенклатурних вершин виступали патрон-клієнтські відносини. Характерним прикладом тому є розвиток партійної кар'єри Б. В. Качури – представника "донецького обласного клану" номенклатури, яким опікувався О. П. Ляшко. До 1968 р. Качура перебував 5 років на посаді другого секретаря Жданівського міськкому партії Донецької області. Але вже на кінець 1960-х рр. розпочинається його поступова інкорпорація спочатку до регіональної, потім і центральної політичної еліти: 1968–1974 рр. – перший секретар Жданівського міськкому, 1974–1976 рр. – другий секретар Донецького обкому, 1976–1982 – перший секретар Донецького обкому, з 1980 р. – член Політбюро ЦК КПУ. В жовтні 1982 р. – остаточно закріплюється на вищому номенклатурному "олімпі" України, ставши секретарем ЦК Компартії [16, арк. 44; 8, с. 308].

По-друге, курс на стабілізацію керівних номенклатурних рядів досить швидко призвів до численних владних зловживань, а в майбутньому і до морального переродження багатьох представників керівної номенклатури, що послужить, особливо при В. В. Щербицькому, однією із головних причин кадрових перестановок серед керівного ядра обкомів. З цього приводу у своїх спогадах один із найбільш масштабних партійних діячів України досліджуваного періоду О. П. Ляшко з власного досвіду зазначав: ".. не можна не помітити, як окремі люди, досягнувши високого становища в районі, місті, області і навіть в ЦК, змінювалися в пршій бік. А номенклатурне прикриття, часто покровительство вищих начальників заважало їх своєчасній заміні..." [9, с. 111–112].

Прийшовши до влади у жовтні 1964 р., новий керманіч СРСР Л. І. Брежнев і його найближче оточення, розставляючи акценти майбутніх змін в кадровій політиці, постали перед дилемою: з одного боку,

необхідності збереження непорушності своїх владних позицій, з іншого – нагальній потребі усунення хрущовських висуванців на місця заради посилення свого впливу у регіонах. Вказана тенденція досить виразно виявила себе в Україні одразу після усунення у травні 1972 р. з посади першого секретаря ЦК КПУ П. Ю. Шелеста. Недаремно новий перший секретар В. В. Щербицький зміцнив особисту владу завдяки розстановці на провідних посадах в УРСР відданих і надійних йому людей і усуненню креатур Шелеста. До 1976 р. (XXV з'їзд КПУ) було майже повністю змінено склад республіканського Політбюро. Із 10 членів, які були обрані на XXIV з'їзді Компартії України чотири роки тому, залишилась половина, а з п'яти кандидатів – лише один (секретар ЦК Я. Погребняк) [7, с. 60]. Для порівняння, на період XXVI з'їзду КПУ (1981 р.) із 11 членів Політбюро, що були затверджені Пленумом ЦК Компартії України, змінилось троє, така ж кількість змінилась кандидатів [8, с. 308–309].

Якщо врахувати двох членів, які померли між з'їздами (П. Погребняк і М. Борисенко), і розширення Політбюро на одного члена та кандидата, це означало остаточну стабілізацію найвищої політичної інстанції республіки, а подальші зміни в кандидатському корпусі відбувалися в основному за рахунок "дніпропетровців" і тих, хто навколо них солідаризувався, – в першу чергу "донецчан" і "харків'ян". Тим самим Щербицький створив безпрограшний резерв для Політбюро ЦК КПУ, забезпечив собі міцну політичну рівновагу в період перебудови, продовжуючи керувати не лише Україною, але й активно впливати на рішення загальносоюзного керівництва.

Вказані факти наводять на думку, що змінюваність керівних партійних кадрів в Українській РСР залежала не стільки від рішень з'їздів КПРС того часу з їх курсом на стабілізацію кадрового корпусу, а більшою мірою від політичної кон'юнктури в республіці на початку 1970-х рр. Формально встановлені процеси консервації номенклатури "згори" були перервані з відомих причин кадровими перестановками першої половини 1970-х рр. в Україні, які перш за все торкнулися партійної еліти обкомів.

Для підтвердження сказаного наведемо динаміку перебування на своїх посадах усіх секретарів (в тому числі перших, других і секретарів) обласних комітетів партії. Так, зокрема, у 1966 р. на момент переломного XXIII з'їзду 50,9 % усіх секретарів обкомів Української РСР перебували на своїх посадах від 1 до 3 років [27, арк. 3]. Натомість вже через два роки на 1969 р. 51,1 % усіх секретарів обіймали свої посади від 3 до 5 років, а на 1971 р. – 42,3 % від 5 до 10 років [29, арк. 4; 31, арк. 14]. Застійна тенденція була призупинена кадровою

політикою В. В. Щербицького: якщо на 1973 р. від 5 до 10 років перебувало на посаді 34,1 %, то на 1976 – 32 % [32, арк. 6; 34, арк. 39]. За рахунок переміщень збільшилася кількість і тих, хто обіймав найвищі партійні посади в регіонах і меншу кількість років. У 1975 р. 38,7 % усіх секретарів обкомів ЦК КПУ перебували на посаді від 1 до 3 років [33, арк. 12].

Але в наступні роки, починаючи від другої половини 1970-х рр., в регіональній кадровій політиці ЦК КПУ буде відновлено status quo, а у наступні десять років лише посилиться курс до консервації місцевої політичної еліти. На початок 1980-х рр. складається ситуація, коли значна частина серед 25 перших секретарів обкомів ЦК КПУ будуть перебувати на свої посадах більше десяти років.

Так, якщо у 1980 р. більше 10 років перебували на своїх посадах 6 перших секретарів обкомів партії (24 %), то на початку 1985 р. їх було 8 (32 %) [36, арк. 47; 38, арк. 74]. Така закономірність, в цілому, вписувалася в ті застійні процеси, що відбувалися в центральних структурах СРСР. На думку Д. Волкогонова, під їх впливом відбувалася помітна "феодалізація" місцевих партійних комітетів, де перший секретар обкому партії володів в області майже необмеженою владою [3, с. 32]. Тому не дивно, що, перебуваючи стільки років на посаді, представники керівної ланки партійної номенклатури, спираючись на числену клієнтелу, поступово починали перетворювались із "слуг народу" на справжніх "регіональних князків".

Серед найбільш відомих регіональних партійних керівників-довгожителів слід відмітити перших секретарів: Б. Т. Гончаренка (Ворошиловградська обл., 1973–1987), В. Г. Дікусарова (Чернівецька обл., 1972–1985), В. Ф. Добрика (Львівська обл., 1973–1987), Т. Г. Лісового (Хмельницька обл., 1972–1985), В. М. Цибулька (Київська обл., 1970–1985). Гончаренку і Добрику, котрі були звільненні із своїх посад лише після січневого Пленуму ЦК КПРС у 1987 р., що вніс суттєві корективи до попередньої кадрової політики партії, як головними мотивами відставки висувалося порушення принципів колегіальності в керівництві, ленінських вимог у доборі кадрів, нівелюванні законів [4, с. 105].

Аналіз архівних джерел ЦДАГО та інших матеріалів дають можливість визначити характерні особливості кадрових ротацій партійної верхівки Української РСР в досліджуваний період.

По-перше, відбувається призначення на керівні партійні посади в західний регіон уродженців і вихідців з центру та промислового сходу УРСР. В подальшому ЦК КПУ буде переміщувати ці кадри по регіону, закріплюючи за ними провідні партійно-номенклатурні посади. Причину

такої політики, на нашу думку, слід шукати, з одного боку, в збереженні певної недовіри до кадрів із західних областей України, які були порівняно недавно приєднані до складу УРСР, що залишало свіжі спогади про радянізацію, боротьбу з партизанськими загонами ОУН-УПА. Навіть на кінець 1960-х рр. в Західній Україні радянська влада стикалася з післявоєнними рецидивами. В щоденниковому записі, датованому 28 березням 1968 р., П. Ю. Шелест помітив: "Зателефонував перший секретар Івано-Франківського обкому партії Я. П. Погребняк, інформував про ситуацію в області і повідомив, що в деяких місцях почали виявляти себе колишні оунівці, а їх в області нараховується понад 40 тисяч чоловік. На місці вживаються заходи щодо посилення ідеологічної і організаційної роботи серед населення" [13, с. 254]. З іншого – прагнення політичної еліти ЦК Компартії України, пов'язаної за своїм походженням, професійною і політичною соціалізацією з українським сходом, тримати під контролем соціально-економічну і культурно-ідеологічну ситуацію в регіоні за допомогою своїх ставлеників.

Умовно таких призначенців можна поділити на дві групи. До першої відносяться ті, які в повоєнний період направлялися на роботу з центру і пролетарського сходу України як молоді спеціалісти промисловості і сільського господарства і поступово робили кар'єру в місцевій номенклатурі. Наприклад, В. Г. Дікусаров, уродженець м. Ворошиловграда, свого часу був направлений на роботу завідувачем зооветпункту в одне із сіл Закарпатської області. Починаючи з середини 1960-х рр., зробив партійну кар'єру республіканського масштабу – від першого секретаря Мукачівського райкому у 1965 р., до другого секретаря Закарпатського обкому партії у 1972 р. Того ж року його було обрано першим секретарем Чернівецького обкому ЦК КПУ [17, арк. 4; 23, арк. 44; 10, с. 538]. В. С. Куцевол з Кіровоградщини в післявоєнний час направлений на господарську роботу до Львівської області, але вже на початку 50-х рр. перейшов на партійну, у 1963–1973 рр. перебував на посаді першого секретаря Львівського обкому ЦК КПУ.

Представники другої групи, перебуваючи на нижчих за номенклатурним рангом посадах у лівобережній частині Української РСР, отримували призначення на керівництво західними обкомами. Особливо це було помітним на прикладі перестановок перших секретарів Івано-Франківського обкому партії. У 1966 р. першим секретарем призначається Я. П. Погребняк, до того другий секретар Полтавського обкому партії [8, с. 244]. Але у 1969 р. замість Погребняка першим секретарем обкому стає представник "дніпропетровського політичного клану" перший секретар Дніпродзержинського міськкому партії (рідного

міста Л. І. Брежнєва), кандидат в члени ЦК КПРС В. Ф. Добрик [18, арк. 46]. В свою чергу, в листопаді 1973 р. Добрика переводять на посаду першого секретаря до Львівської області, а на його місце призначають П. Ф. Безрука, другого секретаря обкому, уродженця Харківщини [21, арк. 103].

По-друге, за деякими східними республіканськими обкомами, особливо Дніпропетровським, закріплюються переваги у заміщенні провідних партійних посад в області представниками корінної номенклатури. Корінна номенклатура тут розуміється не лише за місцем народження, але й за навчанням, професійним і політичним становленням. Клановий фактор тут як ніде визначив корпоративну єдність, не допускаючи в своє середовище чужорідних елементів. Таке становище могло існувати лише за високого покровительства на рівні Політбюро ЦК КПУ. Саме там інтереси із забезпечення відповідної кадрової політики в свої "обласних гніздах" відстоювали в різний час П. Ю. Шелест, Г. І. Ващенко – харківського, В. В. Щербицький, О. Ф. Ватченко – дніпропетровського, О. П. Ляшко – донецького. Слід відмітити, що першими секретарями Дніпропетровського обкому партії в досліджуваній відрізок часу були виключно земляки Л. І. Брежнєва – В. Щербицького, а саме: О. Ф. Ватченко (1965–1976), Е. В. Качаловський (1976–1983), В. Г. Бойко (1983–1987).

Взагалі, як можна було побачити, вплив "дніпропетровців" виходив за межі рідного регіону. У кожному обласному партійному комітеті В. Щербицький мав своїх земляків, на підтримку яких він міг розраховувати в будь-яких обставинах [5, с. 15–16]. Для прикладу, у 1973 р. другим секретарем Одеського обкому замість Н. Неізнаного, який був звільнений за недоліки в роботі з кадрами, призначений перший секретар Криворізького міськкому В. А. Артамонов [20, арк. 77]. В тому ж році, як вже згадувалось, на місце першого секретаря Львівського обкому замість В. С. Куцєвола переводиться В. Ф. Добрик. Належність до "дніпропетровської команди" сприяла швидкому просуванню номенклатурними сходінками влади. М. І. Самілик, будучи з 1971 р. першим секретарем Межевського райкому КПУ Дніпропетровської області, на початку 1973 р. спочатку затверджується секретарем Дніпропетровського обкому, а в березні – на вакантну посаду першого секретаря Кіровоградського обкому партії [21, арк. 14; 11, с. 536].

Закріпивши "своїх людей" у керівній партійній номенклатурі обкомів, Щербицький невдовзі забезпечує частині з них місця в центральних органах влади УРСР. 1977 р. другий секретар Одеського обкому В. А. Артамонов був призначений першим заступником голови народного контролю УРСР [24, арк. 134]. Квітневим пленумом ЦК Компартії

України 1979 р. в зв'язку з недоліками в роботі на ідеологічному фронті і непопулярністю серед творчої та наукової інтелігенції республіки був звільнений від обов'язків секретаря ЦК і кандидат у члени Політбюро ЦК Компартії України В. Ю. Маланчук. Замість нього було призначено завідувача відділу культури ЦК Компартії України "дніпропетровця" О. С. Капто [8, с. 308; 26, арк. 131]. Кандидатами в члени Політбюро ЦК КПУ у 1976 р. був затверджений В. Ф. Добрик, 1980 – Е. В. Качаловський. Не без участі Щербицького у січні 1983 р. з посади першого заступника Голови Ради Міністрів УРСР звільняють Г. І. Ващенко, перевівши нібито "на підвищення" до Москви на посаду міністра торгівлі СРСР. На його місце затверджують Качаловського, а в квітні його переводять з кандидата в члени Політбюро ЦК КПУ [8, с. 308–309].

На останок слід звернути увагу на ще один фактор, який був визначальним у ротаціях партійної номенклатури брежнєвської епохи. А саме в процесі інтенсивного злиття функцій партійного і державного апарату держава та її органи підмінюються партією, посилюється зрощення партійних і державних структур. Недаремно в Конституції СРСР 1977 р. КПРС оголошувалася "ядром політичної системи суспільства", що означало домінуючу роль партійних органів, їхньому проникненні у всі сфери державного життя СРСР взагалі і УРСР зокрема. Відповідно до цього номенклатурну ієрархію очолювали керівні партійні чини, які активно призначалися на радянські і господарські посади, посилюючи тим самим контроль ЦК КПРС – ЦК КПУ над матеріальними і духовними ресурсами країни. Це відповідало тоталітарній природі комуністичної системи, мета якої – всеохоплюючий контроль за всіма сферами суспільного життя. З іншого, практика перекидань на іншу номенклатурну роботу могла означати проблеми з резервом спеціалістів на цих ділянках. Доволі популярними стали призначення людей з числа секретарів обкомів ЦК КПУ на різноманітні міністерські посади УРСР. Так, скажімо, 30 травня 1968 р. ЦК Компартії України рекомендував на посаду заступника голови Ради Міністрів Української РСР першого секретаря Тернопільського обкому Г. І. Шевчука [14, арк. 39]. Є. Ф. Харчука, секретаря Київського обкому партії, у січні 1974 року переводять працювати заступником міністра побутового обслуговування [23, арк. 13]. Посади, які були пов'язані із сільськогосподарською спеціалізацією, залишалися за партійними діячами аграрних регіонів України. Зокрема, у лютому 1969 р. другий секретар Львівського обкому В. А. Слюсаренко був призначений заступником міністра сільськогосподарського будівництва УРСР [18, арк. 19]. У травні 1979 р. тодішній перший секретар Волинського обкому партії М. А. Корж стає міністром радгоспів УРСР [25, арк. 130]. 1981 р. секретаря Одеського обкому А. Т. Тараненка

призначають першим заступником міністра плодоовочевого господарства України (на чому, зокрема, і спеціалізувалася область), його місце посів В. А. Бондаренко – з 1973 р. голова колгоспу ім. М. А. Посмітного Березовського району Одеської області [26, арк. 40].

Отже, кадрові перестановки керівної партійної номенклатури ЦК КПУ в досліджуваній період визначав комплекс загальносоюзних і внутрішньореспубліканських чинників, що впливав на їх причини, динаміку і характерні особливості. Головним наслідком кадрових перестановок стало остаточне закріплення за партійною номенклатурою східного регіону УРСР статусу домінуючої політичної сили в республіці. З посиленням процесу зрощення державних і партійних органів партійний істеблішмент отримав можливість контролювати і розпоряджатися духовними та матеріальними ресурсами України.

Література

1. Афанасьев М. Клиентелизм и российская государственность / М. Афанасьев. – М. : Московский общественный научный фонд, 2000. – 298 с.
2. Верт Н. История Советского государства / Н. Верт. – М., 2006. – 560 с.
3. Волкогонов Д. А. Семь вождей : в 2 кн. – М. : Новости, 1995.
Кн. 2 : Леонид Брежнев, Юрий Андропов, Константин Черненко, Михаил Горбачов. – 1995. – 490 с.
4. Горбул А. Д. Научные основы кадровой политики КПСС / А. Д. Горбул. – К. : Выща школа, 1989. – 171 с.
5. Дніпропетровська сім'я – 2 : довідник / уклад. : С. Конончук, В. Піховшек. – К. : Фонд демократії, 1997. – 432 с.
6. Журавський В. С. Політична еліта України : теорія та практика трансформації / В. С. Журавський. – К., 1998. – 264 с.
7. Литвин В. Політична арена України: дійові особи та виконавці / В. Литвин. – К. : Абрис, 1994. – 495 с.
8. Лозицький В. Політбюро ЦК Компартії України: історія, особи, стосунки (1918–1991) / В. Лозицький. – К. : Генеза, 2005. – 368 с.
9. Ляшко А. Груз памяти. Воспоминания : трилогія / А. Ляшко. – К. : Деловая Украина, 2001.
Кн. 3. – Ч. 1 : На ступенях власти. – 2001. – 391 с.
10. Молчанов А. И. Россия, Украина, Белоруссия от Н. Хрущева до "Беловежской пущи" : в 3 т. – СПб. : Владимир Даль, 2006.
Т.1. – 2006. – 715 с.
11. Мохов В. П. Номенклатурная организация власти: функциональные пределы / В. П. Мохов // Наукові праці іст. фак. Запоріж. держ. ун. – Запоріжжя : Просвіта, 2008. – Вип. XIII : Політична еліта в історії України. – С. 38–49.

12. Нариси історії державної служби в Україні / О. Г. Аркуша, С. І. Бородін, С. В. Віднянський та ін. ; Голов. упр. держ. служби України ; Ін-т історії НАН України. – К. : Ніка-Центр, 2008. – 536 с.

13. Петро Шелест: "Справжній суд історії ще попереду" : спогади, щоденники, документи, матеріали / В. К. Баран та ін. (упоряд.) ; Ю. І. Шаповал (ред.). – К. : Генеза, 2003. – 807 с.

14. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО), ф. 1, оп. 2, спр. 165.

15. ЦДАГО, ф. 1, оп. 10, спр. 1076.

16. ЦДАГО, ф. 1, оп. 10, спр. 2469.

17. ЦДАГО, ф. 1, оп. 24, спр. 6223.

18. ЦДАГО, ф. 1, оп. 25, спр. 324.

19. ЦДАГО, ф. 1, оп. 25, спр. 476.

20. ЦДАГО, ф. 1, оп. 25, спр. 833.

21. ЦДАГО, ф. 1, оп. 25, спр. 986.

22. ЦДАГО, ф. 1, оп. 25, спр. 1021.

23. ЦДАГО, ф. 1, оп. 25, спр. 1148.

24. ЦДАГО, ф. 1, оп. 25, спр. 1609.

25. ЦДАГО, ф. 1, оп. 25, спр. 1868.

26. ЦДАГО, ф. 1, оп. 25, спр. 2316.

27. ЦДАГО, ф. 1, оп. 67, спр. 683.

28. ЦДАГО, ф. 1, оп. 67, спр. 697.

29. ЦДАГО, ф. 1, оп. 67, спр. 732.

30. ЦДАГО, ф. 1, оп. 67, спр. 749.

31. ЦДАГО, ф. 1, оп. 67, спр. 776.

32. ЦДАГО, ф. 1, оп. 67, спр. 1166.

33. ЦДАГО, ф. 1, оп. 67, спр. 1167.

34. ЦДАГО, ф. 1, оп. 67, спр. 1168.

35. ЦДАГО, ф. 1, оп. 67, спр. 1170.

36. ЦДАГО, ф. 1, оп. 67, спр. 1173.

37. ЦДАГО, ф. 1, оп. 67, спр. 1179.

38. ЦДАГО, ф. 1, оп. 67, спр. 1243.